

Interpersonal Injunctions

פרשת יתרו תשע"ח

Artscroll Chumash

EXODUS

PARASHAS YISRO

20 / 8-13

¹³ You shall not kill; you shall not commit adultery; you shall not steal; you shall not bear false witness against your fellow.

¹⁴ You shall not covet your fellow's house. You shall not covet your fellow's wife, his manservant, his maidservant, his ox, his donkey, nor anything that belongs to your fellow.

3 מה אלו

בפרשת עשרת הדברות מקשה העולם, הרי דור מקבלי התורה דור דעה היה, דור שעמד ברום המדרגה, ויחן שם ישראל נגד ההר (יט. ב), כאיש אחד בלב אחד, אם כן תמוה ביותר מדוע היה צורך להזהיר אותם על איסורים פשוטים ביותר, כדוגמת לא תרצח, לא תנאף, לא תגנוב, דברים שכל בר מעלה מרחיק עצמו מהם.

נתאר לעצמינו איך היתה מתקיימת אסיפה של בני תורה בימינו, והיה אחד מגדולי הדור נעמד לעורר את הציבור אודות האיסור לרצוח, או על איסורי גניבה וניאוף, בודאי היה הציבור חש נעלב ונבזה, וכי לציבור חשוב ומקובל כזה מדברים אודות דברים נבזים כאלה? כיצד אם כן עשה זאת הקב"ה, כינס את דור המדבר, דור דעה, בהר סיני, ודיבר אליהם אודות ענינים כאלו — לא תרצח, לא תנאף, לא תגנוב?

2

לא תרצח — You shall not kill. Mechilta notes that the first commandment of the second tablet corresponds to the first of the other one, faith in God. Someone who truly believes in God as the Creator and Sustainer of human life will not commit murder. It is not coincidental that the modern world's accelerating loss of faith has been accompanied by an increasing cheapness of human life.

Many have noted that a prohibition against murder seems to be so obvious that it hardly needs to be included in the Ten Commandments; murder was prohibited to all mankind, long before the Torah was given, and it is in the code of even the most primitive societies. These commentators explain that the Sages regard the Ten Commandments as guides to more elevated behavior than the literal translation of the words would indicate. For example, the Sages describe many things as tantamount to murder, although their perpetrators are not liable to the death penalty. Among them are: causing someone significant embarrassment, failing to provide food and safety for travelers, causing someone to lose his livelihood, ruling on halachic matters for which one is not qualified, and refusing to rule when one's wisdom is needed. In this sense, the Ten Commandments are not only very broad, their breadth depends on the stature and sensitivity of the individual.

282 THE ESSENTIAL MALBIM

4

The first five of the Ten Commandments are principally "bein adam la'makom," commandments bearing on man's obligations toward God, and they include commandments pertaining to thought, speech, and actions:

Commandments regarding thought, such as belief in Hashem and accepting no other power as a god.

Commandments regarding speech, such as not swearing falsely and remembering Shabbos. As the Sages explain, remembering Shabbos is achieved through speech; for example, by saying during the week, "Today is the first day toward the coming Shabbos... Today is the second day toward the coming Shabbos," unlike the other nations who have a different name for each day of the week. Furthermore, proclaiming the holiness of Shabbos by reciting Kiddush when Shabbos begins is a Torah commandment, a fulfillment of "remember the Shabbos day..."

Commandments regarding action, such as restraining oneself from making a statue and abstaining from creative activity on Shabbos. Honoring parents, too, is achieved through action, such as by serving the parents food and drink and by attending to their needs. (Honoring parents is considered a

5 The next five commandments, written on the second of the two Tablets, are commandments *bein adam l'chaveiro*, commandments that pertain to a person's obligations toward his fellow man. Every one of the first five commandments therefore mentions the Name "Hashem Elokim," whereas in the latter five commandments the Name of Hashem is not mentioned at all.

The commandments in the second Tablet commands us not to cause damage to our fellow man, neither to his body ("do not murder"), nor to his property ("do not steal"⁸⁸), nor to that which is somewhat of a combination of the two, i.e., his wife ("do not commit adultery"): She is like his body as the Sages say "ishto k'gufo — one's wife is like one's own body,"⁸⁹ and like his property in that he "acquires" her through marriage.⁹⁰ And by understanding "do not steal" as referring to kidnapping, it becomes a prohibition against harming our fellow man's freedom and his dignity.

After warning us not to damage our fellow man through actions, the Torah then commands us not to harm him with words: "Do not bear false testimony against your fellow man." In the repetition of the Ten Commandments, the Torah adds a warning against "eid shav," vain testimony, which includes gos-

sipmongering and talebearing. Although such words are "vain," i.e., without substance,⁹¹ yet they cause damage by wounding people's honor and by sowing dissent.

Finally, the Torah warns us against harming our fellow man via thought: "Do not covet..."

R. Munk

In a powerful, concise, and definitive way, these five commandments lay the cornerstone of life within society. Bearing the stamp of Divine authority, they mark the successive stages of social justice: the inviolability of human life, marriage, property, man's spoken word, and his ultimate objective — love of others. These five commandments are all worded in the negative form. Similarly, our duties as members of society are first and foremost restrictive, abstaining from anything which might harm the life of others and their enjoyment of their goods and possessions. The law is not meant as the maximum requirement. Rather, it represents the ethical minimum for man's interrelations with his fellowman and a guarantee that peace and order is maintained.

1 R. Hirsch

The first five commandments: proclaim the duty of recognizing and acknowledging God as the Master of our fate and the Guide of our actions (לא יהיה לך in the negative and אנוכי in the positive); establish this recognition as the basis of individual and social life (לא תשא); ensure the practical fulfillment of this recognition through homage that is renewed each week (זכור); and preserve this recognition through continuous transmission from generation to generation in the parental homes (כבד את אביך ואת אמך).

8

The five commandments that now follow proclaim the implications of this recognition and acknowledgment for life in society. If God is the sole Master of your fate, and if He is to be the sole Guide of all your actions, then each and every one of your fellow men, too, must likewise be under His care, and any action you take against your fellow man will come under His observation. God sustains your fellow man just as He sustains you, makes him a human being, and endows him with the same rights with which He endowed you. All that is His — his life, his marriage, his freedom, his happiness, his honor, his possessions — has been sanctified unto him by God. Therefore you must not murder him, you must not destroy his marriage, you must not deprive him of his freedom, you must not encroach upon his personal happiness and honor by giving false testimony against him. Indeed, you must not even allow yourself to covet anything that is part of your neighbor's household, anything that he can call his own.

12

ובסיבת הדבר איך היצר מקטרג [פני מסית] עד שבאמת אין אנו מתייחסים למצות בין אדם לחברו באותו דחילו ורחימו כמו למצות בין אדם למקום, ביאר הרשי"ז דמקור הטעות הוא בזה שאנו חושבים שאנחנו מבינים טעם הדבר ומכירים טובת הענין ואנו עושים מצות אלו מחמת שהשכל מחייבתן ולא משום רצון ה' ומצותו יתברך. ויש בזה שתי טעויות, ראשית שאין אנו מרגישים שום דבקות וקדושה במעשים שעושים בין אדם לחברו כמו שמרגישים בשעת נטילת לולב או הנחת תפילין כי אז אנו יודעים כי עוסקים בדברים נעלים אשר ישודותן בהררי קודש, משאי"כ במעשה חסד וכדומה כיון שהוא מכיר הטובה והסברה בדבר שזוהו עושה על כן אינו מרגיש בו יותר מזה כלל. ושנית כיון שמשיג את המצוה בשכלו הרי הוא גם מגביל את המצוה על ידי שכלו, ומה שאין השכל מחייב בהנהגת בין אדם לחברו כבר חושב האדם שאינו מחוייב. ושנית טעות גמורה הן וכמו שנבאר להלן בס"ד.

טוד כל הבנה במצות ה' תלוי בסוד הקבלה שקבלו ישראל את התורה בנעשה ונשמע. ושמעתי על זה דבר נפלא ממרן ראש הישיבה הגרא"י זצ"ל על דברי חז"ל (בילקוט שמעוני פ' וזאת הברכה) שאמרו שם בזה"ל: ויאמר ה' מסיני בא — כשנגלה המקום ליתן תורה לישראל לא על ישראל לבד נגלה אלא על כל האומות. בתחילה הלך לבני עשו ואמר להם מקבלים אתם את התורה אמרו לו מה כתוב בה אמר להם לא תרצח אמרו לו כל עצמן של אותן האנשים, אביהם רוצח הוא.

צ"ב למה כלל הני ד' דברות מלא תרצח עד לא תענה בפס' א', ולא תחמוד בפס' נפרד.

ואמנם באמת בהני ד' דברות כלל עיקר האיסורים דבין אדם לחבירו-רציחה ואביויה כהלבנת פנים והוראות שאינן נכונות, ניאוף אשת איש ואביויהו דכלל עריות, גניבת נפש וכולל כל עניני גניבה ואביויהו דגניבה וכמ"ש ספורנו וראב"ע [אף שעיקר קרא בגניבת נפש, וכ"ה להדיא במכילתא כאן דאף שדרשו שם דהאזהרה שבכאן לגונב נפשות ולא תגנובו לגונב ממון וכמ"ש רש"י כאן מ"מ ממשיך שם המכילתא לומר דלא תשא כנגדו לא תגנוב דכל. מי שהוא גונב סופו בא לידי שבועה

שקר, הרי דבגונב ממון מיירין, עדות שקר ואביויה כהולך רכיל ולה"ר ושקר כמ"ש בספורנו, ואמנם לא תחמוד כלל בזה איסור החמדה בפני-ע- לפי שהוא הגורם לכלל האיסורים דבין אדם לחבירו כמ"ש רמב"ן ועל ידו באים לרציחה ניאוף וגזילה, ולכן לא תחמוד עומד בפני עצמו שהוא השמירה מהדבר הגורם לכל האיסורים הקודמים לכל הענינים שבין אדם לחבירו צא ולמד ממה שכ' הרמב"ן "ומי שלא יחמוד לא יזיק לעולם לחבירו" עכ"ל.

*** וכשהימצי לומר כשם ש"אנכי ד' אלקיך" הוא היסוד והשורש לכל וקבלת עול מלכות שמים לפני קיום הגזירות והשורש של הכל בכלל ושל בין אדם למקום בפרט, כך הלא תחמוד שבו מסיים הקרא הוא השורש והיסוד לכל המצוות של בין אדם לחבירו, וכדמסיים קרא "וכל אשר לרעך" כ"ז כלול בלאו זה. וראה בסמוך.**

10

וכל אשר לרעך.

*** הנה המילים "אשר לרעך" הם סיום הדברות ופתיחת הדברות הוא אנכי ד' אלקיך, וכ"ז בא לומר לנו דהני תרי ריעין דלא מיתפרשן מהדדי בין אדם למקום ובין אדם לחבירו, וקבלת התורה של אנכי ד' ושל אשר לרעך חד הוא דהא בהא תליא דוהו הפתיחה והתחיתה של "הדברות ומי שפגום בבין אדם לחבירו הרי הוא פגום בעצם קבלת התורה ובאנכי ד' אלקיך, כי המאמין בד' בהשגחה פרטית ויודע שהכל מאתו ית"ש לא שייך אצלו חמדה וקנאה ושנאה וכש"כ גניבה רציחה וכו' משום שהקב"ה הוא הוא המשגיח גם ב"כל אשר לרעך" וגם מה שרעך עושה לך הוא מאנכי ד' אלקיך, וממילא לעולם לא יהיה לו טענות של אדם על חבירו כמו שאמר דוד ד' אמר לו קלל ומי שמאמין גמור באנכי ד' אלקיך מאמין שהאנכי ד' אלקיך הוא גם על אשר לרעך והדברים נוראים למחבונן.**

11

קיה מתנת דבני שלם ואמת חיים

תנא היו גם חלוקים בכתיבתן בסדר זה — חמש על לוח האחד וחמש על לוח השני. והעיר בזה בספר בית אלוקים (שער היסודות פרק י"ב) הערה נפלאה, כי הן המצות שבין אדם לחברו הם קצרים הרבה מן אותם שהן בין אדם למקום ולמדנו כי שני לוחות אבנים היו שוים. על כן "ניצטרך לומר כי היתה חקיקת וחרייתת החמשה דברות האחרונים שבלוח השני גדולה מחקיקת וחרייתת של הלוח האחד חקיקה גסה מכילה בה' דברות האחרונים הקצרים כל השיעור שמכיל בדברות הראשונים הארוכים כדי שיהיה נקרא ונראה יותר מה שהזכרנו בינינו לבינינו שיצר האדם רע מנעוריו לתאותם ממה שהוא בינינו לבינו יתברך שאין היצר מקטרג עליו על כד"י.

הרי לפי דבריו ככה ניתנה תורה לכתחילה שכשירד משה רבינו מן ההר וראו כל העם את עשרת הדברות על שני לוחות הברית היו המצות שבין אדם לחברו בולטות הרבה יותר מהמצות בין אדם למקום כדי להזהירם מראש שלא להקל בהן כאילו הם מצות שדרגתם נמוכה אלא אדרבה הישנות הן המצות המקום עד שמסרו בהדגשה יותר גדולה ממצות בין אדם למקום. והטעם משום שהיצר מקטרג [פני מסית] על מצות בין אדם לחברו יותר מבין אדם למקום.

לפיכך הוזהרתו תורה, לא תגנוב, אלא אדרבה, מפני שרצה הקב"ה לתת התורה לאדם, ולהרבות שכרו, לכן ברא לו יצה"ר שיתאוה לגנוב, ובכ"ז יתאפק ויקיים אזהרת התורה, לא תגנוב! ויקבל שכר וכו' וכו'.

כמו כן במצות עשה, שהקב"ה רצה לזכות את האדם במ"ע של נטילת לולב, ממילא הוצרך האדם ליטע דקלים ולגדל לולבים, וכן הרבה כדומה לזה, א"כ מי הגורם לנטיעות אלו? — התורה! ונמצא כמו"כ שלא מפני שהאדם נוטע דקלים, לפיכך נצטוו על מצות לולב, אלא להיפך מכיוון שנצטוו על מצות לולב, לכן הוצרך לנטוע דקל! וכן מצות תרומות ומעשרות, לקט, שכחה, ופאה, שניתנו לאדם, הרי מבלי שיהי' לו לאדם תבואה האיך יקיים מצוות אלו? ונמצא שמצוות אלו מחייבות את הוריעה והנטיעה וכאמור.

וזהו משאחז"ל (ב"ר א' ב') שהקב"ה הי' מביט בתורה ובורא את העולם. כלומר: שהקב"ה ברא את העולם באופן כזה שיוכל האדם לגנוב ולגזול ולרצוח וכו', אבל מי יעכב בעדו? — אזהרת התורה שכתוב בה, לא תגנוב, לא תרצח, וכו', כי ניתנה לו — כנגד כח תאוותו — נשמה עליונה כח אלקי, אשר יוכל לעצור בעדו מלהשחית וכן לזרזו לקיים מצוות התורה, שיוכה על ידם לחיי עולם הבא חיי נצח עולם ועד, וכמ"ש (דברים ל'), ובחרת בחיים!

ומה יניע אותו לבחור בחיים? — הוי אומר יראת השם אשר בקרבן ואמר הכתוב (תהלים י"ט), יראת ד' טהורה עומדת לעד, ואחז"ל (מד"ר שמות פ"ל), אדם שונה מדרש הלכות ואגדות, ואין בו יראת חטא אין בידו כלום, משל לאדם שאמר לחבירו יש לי אלף כורים של תבואה, אלף מדות של שמן, אלף מדות של יין, אמר לו חבירו יש לך אפרתיקאות (פירוש: מקומות) ליתן אותם בהם, אם יש לך הכל שלך, ואם לאו אין בידך כלום. כך אדם שונה מדרש הלכות ואגדות ויש בו יראת חטא הכל שלך, ואם לאו אין בידו כלום, שנאמר (ישעי' ל"ג), והי' אמונת עתיד חוסן ישועות חכמת ודעת יראת ד' היא אוצרו. (וראה כע"ז גם בגמ' שבת ל"א).

שנאמר והידיים ידי עשו ועל כך הבטיחו אביו ועל חרבך תחיה. הלך לו אצל בני עמון ומואב אמר להם מקבלים אתם את התורה אמרו לו מה כתיב בה לא תנאף אמרו לו כל עצמה של ערוה שלחם היא שנאמר ותהרין שתי בנות לוט מאביהן. הלך ומצא את בני ישמעאל אמר להם מקבלין אתם את התורה אמרו לו מה כתיב בה לא תגנוב אמרו לו כל עצמן של אביהם לסטים היה שנאמר והוא יהיה פרא אדם וכו' ע"ש.

המתבונן בדברים אלו יראה כי באמת כל מה שענתה כל אומה ענו בחשבון רציני של ישרות ותוכן תשובתם אמתית היה כי הלא כל הטבע שלחם הוא רציחה או גניבה או ניאוף ואיך יוכלו לקבל מה שאין בכח טבעם לעשות. ואדרבה צריכים להבין לפי זה מה כל הרעש כאשר ישראל ענו נעשה ונשמע ויצאה בת קול ואמרה מי גילה רז זה לבני שמלאכי השרת משתמשים בו וכו' ומה כל ההתפעלות הזאת. הבה ונצייר לעצמינו מה היה הקב"ה עונה לישראל אם היו שואלים מה פתית בה, אולי היה אומר לא תלך רכיל בעמך, וכי היו כולם יכולים להסתכל על טבעם באמת וביושר ולומר בכנות כי בכחם הוא להשמר כל ימי חייהם ולומר אף דיבור אחד של לשון הרע, או אם היה מודיע להם מצות ואהבת לרעך כמוך האם מוכלים אנחנו בטבענו לעשות כן בלי לפחד כי אולי מצוה זו קשה מדי בשבילנו. ואם כן מה היא הגדלות בעניינתם נעשה ונשמע — הרי זה רק כמעלים עין מן המציאות.

וענה על זה מרן ראש הישיבה זצ"ל כי בזה הראו ישראל עומק הבנתם בדרכי ה' ותוקף אמונתם בכחו יתברך כי ידעו והבינו שאף אם כפי הבנת עצמם אין בטבעם לקיים המצוות אי אפשר שיבא הקב"ה בטרונ"א על בריותיו ובודאי בתורה עצמה טמון הכח לקיימה כאשר באמת כן הוא כמו שאמרו ז"ל בראתי יצר הרע בראתי תורה תבלין לו עד שהטבע כלו משועבד לתורה, ונותן התורה ביחד עם מצותיה יתן גם הכח לקיימן. ושפיר יש להתפעל מהשגתם זו אשר זהו הרז שמלאכי השרת משתמשים בו שנאמר עושי דברו לשמוע בקול דברו — וי"ל כי זהו רז המלאכים אשר הציווי להם הוא הנותן להם כח לעשות והעשייה מכח השמיעה היא באה, ע"כ דבריו.

The Ten Commandments; Logical Dictates or Divine Commands?

The Ten Commandments are all logically dictated; that is, they are precepts that the uncorrupted intellect would arrive at on its own even had they not been commanded. Because everyone realizes that logically there must be a first cause that brought everything else into existence, a being whose reality should be acknowledged and not denied through idolatry, nor abused by swearing falsely in its name. All the more so is this true regarding the latter commandments not to kill, steal, etc. which are societal imperatives that the mind of man is instinctively inclined to accept.

Yet, these very commandments were the ones that the Creator chose to reveal to the entire Jewish People⁹² at Mount Sinai amid thunder and lightning. Why would Hashem make such a "major event" out of the revelation of what appear to be very obvious and basic principles of morality?

Rather, this was in order to impress upon the Jewish People the realization that these are not mere logical imperatives but rather Divine commandments that we must observe out of fear of God. Because if not, if we observe them based merely upon our own understanding of what is right and wrong, then our intellectual muscles will ultimately fail when confronted with the power of desire.

We have seen this occur to many nations, who have aban-

בראשית ברא אלקים את השמים ואת הארץ. ואחז"ל בשביל התורה שנקראת ראשית. ובמד"ר שם אמרו: אמרה תורה הקב"ה נסתכל בי וברא את העולם.

ביאור מאמר זה הוא, שהרי הקב"ה יכול לברוא עולמות בכמה אופנים כי הוא כל יכול, אבל הקב"ה ברא העולם רק מה שצריך בשביל התורה. בעולם יש כמה חכמות, אולם חכמות אלו נובעות לא מן התורה, אלא מן העולם עצמו. לדוגמא בעולם מוכרחים לעשות חנויות למקח וממכר כדי ליישב העולם, ולצורך ניהול החנויות בהכרח לדעת חכמת החשבון, כי בלא חשבון אין קיום למסחר. הרי שחכמת החשבון הומצאה בשביל העולם, שהי' העולם צריך לחכמה זו. כמו"כ ענין הספינות, והקשרים מלמדינה למדינה, ובמדינה עצמה, וכדומה לזה הרבה דברים הצריכים ליישוב העולם.

אבל ישנם הרבה דברים וענינים שלא באו לעולם אלא בשביל התורה ותו לא מידי. ויש לבאר זה, כי אנו מורגלים לחשוב ההיפך, כגון אזהרת התורה, לא תגנוב, לא תרצח, לא תחמוד, וכו', הרי אנו מפרשים כי היות והאדם עלול לגנוב, ולרצוח, לכן באה התורה הוזהירה, לא תגנוב, לא תרצח, לא תחמוד. אבל האמת אינו כן, כי יש לשאול עדיין, למה באמת האדם עלול לגנוב ולרצוח וכו', וכי זה צורך ישוב וקיום העולם? אדרבה כל אלו מביאין חורבן לעולם!

אך הענין הוא להיפך, כי הקב"ה ברא את העולם בשביל התורה, ולא את התורה בשביל העולם. כלומר: מכיון שעלה ברצונו כביכול לברוא שמים וארץ ולהוריד התורה למטה בארץ, ברא את האדם בארץ, וברא לו יצה"ר שיתאוה לגנוב, ולרצוח וכו'. ונתן לו את התורה שמוזהרתו ומאירה לו הדרך בחייו שלא לגנוב ושלא לרצוח וכו'. ובכך נתקיימה מחשבתו הקדומה כביכול. נמצא שלא מפני שהאדם עלול לגנוב

n

done, these a priori laws of morality in favor of theft, in favor of adultery, and in favor of savage murder and massacre.

Avraham Avinu taught this lesson to Avimelech, king of Gera in his confrontation with him: When asked by Avimelech why Avraham misrepresented Sarah as his sister rather than as his wife, Avraham answered, "Only because there is a lack of fear of God in this place; therefore, (I knew that) they would kill me because of my wife."⁹³

"Have you noticed any murderers or wife-snatchers among our people?" Avimelech asked Avraham. Avraham answered that no matter how cultured, educated, moral, or mannered person — or a nation — may be, even a person who engages in acts of charity, kindness, and justice, yet if he does so only out of duty to his intellect, then we cannot be sure that such person (or that such nation's) intellect will always overcome his desire. Because should the time come when his desire ignites toward another man's wife or toward another man's property, then when no one is watching, he together with his intellect will join in the hot pursuit of his base urges to commit murder, theft, or debauchery.⁹⁴

Only one force in the heart of man, said Avraham, can help a person to withstand temptation, and that is the fear of an all-powerful, all-seeing God. "Only," said Avraham, "one thing is missing from your nation. Your people are mannered, they are good natured, they are charitable and just; but because they lack the fear of God, they would kill me in order to take my wife."

And because the observance of even these seemingly logical commandments depends upon fear of God, God therefore chooses to summon the entire mankind from east to west⁹⁵ and to appeal

והנה במתן תורה הקדוש ברוך הוא יורד על הר סיני, עם ישראל עושים הכנות מתקדשים ומתטהרים, כל המעמד כולו היה מעמד נורא הוד, עוף לא ציין, שור לא געה, השתיק הקדוש ברוך הוא את כל הבריאה ומה הוא אמר? דברים פשוטים, לא תרצח, לא תנאף, לא תגנב.

בעלי המוסר מתרצים לפי דרכם, כי התורה באה לגלות לנו את כח הרע הטמון באדם, יהיה האדם אשר יהיה, יש בו נטיה לרציחה לניאוף לגניבה ולכל דבר רע, הוא בשר ודם וכח הגוף הוא נורא להטות ולהפילו עד שאות תחתית, אך לדידי קשה לשמוע כן על דור המדבר, דור דעה, ונראה לבאר

שהקדוש ברוך הוא בא ללמדנו כי אפילו את הדברים הפשוטים, אל לנו לקיים מסברא, אלא בגלל שכתוב בתורה, כי כאשר אדם פועל לפי שכלו בלא נגיעה לצו אלוהים, היום שכלו אומר לו כך ולמחר יראה לו ההיפך, השכל האנושי הוא מוגבל מצומצם משוחד ומלא נגיעות, כאשר אדם פועל לפי שכלו, הוא ממציא לו מצוות חדשות, פלוני זה מצוה לגנותו ופלוני אחר אסור לתת לו צדקה וכן על זה הדרך.

האור שמח היה לו גבאי שגם הוא היה תלמיד חכם גדול, הוא היה נאמן לרבו האור שמח, ותמיד הסכים עמו, פעם אחת התנגד אותו גבאי למעשיו של האור שמח, אמר לו האור שמח אני רואה שאף פעם אתה לא לצידו, אמר לו הגבאי ח"ו תמיד אני לצידו של הרב, רק הפעם אינני מסכים, השיב לו האור שמח, כעת, אני רואה שמה שהסכמת עימי כל הזמן הוא לא מפני שבטלת את דעתך לדעתי, אלא מפני שגם כך אתה חשבת, אך כאשר הגיעה שעת המבחן, בה היית אמור לכופ את דעתך מפני דעתי אינך מסכים, אם כן על כרחך שמעולם לא הסכמת עימי. עיקר העבודה בשמוש חכמים הוא לעשות כהוראת הרב, אף שאין מבינים אותו, כי אם האדם עושה רק כשהוא מבין אם כן איננו עושה מפני שהרב אמר, אלא; מפני שכך הוא מבין.

וכמו כן הוא בענינינו, עיקר קבלת התורה היא להיות נכנע לדעת התורה קדושה ולא לעשות לפי שכלינו, לכן ציוה אותם הקב"ה דברים פשוטים, למען ידעו כי הכל צריך לעשות מפני שכך אמרה תורה ולא לפי שיקול דעת וסברא מן הכרס.

המהרש"א במכות מבאר את הא דקיימא לן "אין עונשין מן הדין", מפני שק"ו הוא סברא ואפשר לפרוך את הסברא, כאשר אדם עושה עם שכלו, השכל יכול להשתנות, קיום התורה באמת הוא רק כאשר אדם עושה מפני שכך ציוני הבורא.

וכל ימיו יש לאדם לפחד עבור זה, פן יתקרב ח"ו אל הרע היותר טיב ואף אם כבר הגיע למדרגה היותר גדולה, כי הרבה סיבות וקלות יש להטות האדם ח"ו כהרף עין, וחטא קל שהאדם עושה אף שהוא בעצמו אינו כ"כ אבל יש בכוחו של החטא לקדבו אל הרע היותר שפל.

והוא אמרם ז"ל: משל למלך שמסר ציפור דרוור לעבדיו ואמר להם דעתכם שלא תאבדנו וכו' (מנחות צט, ב). כי כמו ציפור דרוור ברגע שיסיר דעתו ממנו יעוף וירחק ממנו נדוד, וכן כל המעלות היותר גדולות ועצומות בסיבה קלה יוכלו לעוף ממנו, ויתקרב תיכף אל הרע אשר עומד ומחותר שפל מאד מאד כשמו כן הוא, ועלול ליפול בעבירות היותר שפלות וחמורות כגניבה גזילה ורציחה וע"ז.

וכמה מאמרי חז"ל מורים ומגידים בעליל הכוונה הנשגבה והרמה הרבה

הסבא

21

מעולם לא שמענו מי שיטען שאיננו נוהרים בכל יום באיסור בשר בחלב, טריפות וכדומה, אדרבה, הכשלון בהם הוא נדיר. אך לעומת זאת, כתב המהרש"א (ב"מ נח): שהלבנת פנים הוא איסור שאין העולם נוהרים בו בכל יום. ואמנם לא להנם העיד רב דימי שבארץ ישראל היו נוהרים דוקא באחוזי אפי, בהלבנת פנים, יותר מכל. הם ידעו במה להיות זהירים, במה להתמיד ולדקדק; תלמידי רבי אליעזר נכנסו לפניו ברגעיו האחרונים וביקשו שילמדם הלכה. הוא לימדם שתי הלכות, ואחת מהן "צאו והזהרו בכבוד חביריכם."

דרך כ"א

גם אדם גדול - עלול ליפול ברציחה וגניבה

לא תרצח וגו' לא תגנב (כ"ו)

האדם גדול מצד אחד, וקטן מאד מצד שני. כי היותר גדול בדרך ויראה עלול ליפול ח"ו ברגע אחד בשפל המדרגה כגניבה גזילה ורציחה כי הרע שפל מאד, כשמו רע', וכוחו חזק מאד מאד, כי מעשה אלוהים הוא כנאמר "וייצר" (בראשית ב, ז) - שני יצרים ברא הקב"ה וכו' (ברכות ב, א). על כן כל עמל האדם היותר גדול להתגלגל מן הרע בשלימות.

ועל כן תמצא כי החכמים היותר גדולים נפלו בעבירות היותר חמורות אלא שהתאמצו לשוב למדריגתם, ואם ראית ת"ח שעבר עבירה בלילה תהרהר אחריו ביום וכו' (ברכות יט, א), וזה כל עמל האדם לעקור הרע מעולמו שלא להיות קרוב להרע היותר שפל, וזה כל היגיעה המרובה, ואז כשיהרע היותר שפל, אח"כ המדריגות העליונות - בקל הן הולכות.

הערות - יתרו
יאסא פאס

מאמר מו

שפת התורה

אחד מעשרת הדברות שנתן הקב"ה למשה רבנו ומסרה לכלל ישראל היא (כ. יג) "לא תרצח" צווי זה נאמר למשה רבנו, אהרון הכהן, כל שבטי י"ה, הזקנים וסנהדרין הגדולה וכו' וצ"ב היתכן שהקב"ה יחשוך את כל אלו גדולי ומנהיגי האומה ברציחה שייצטוו ע"י יוה"ק ואל יעבור?

אמנם הסבא מסלבודקא (אור הצפון ח"ב "הנסתר שבנגלה") מסביר שלשון התורה ושפתה שונה מהלשון שלנו, שפת התורה כולל הדבר מתחלתו ועד סופו כל חלק ודרגה מהדבר נכלל בשם הכללי, המלה רציחה כוללת כל נגיעה ברציחה הן מעשה רציחה מקצה אחד והלבנת פנים וצער חברו מקצה השני כל זה נכלל ברציחה ומצוים על זה ב"לא תרצח" רק הכל לפי מדרגתו יש רציחה בהריגה ויש רציחה בצער של דחיפת הדם הצידה אפילו לרגעים אחדים ואח"כ חזרו לקדמותו אבל גם זה בכלל המילה רציחה.

לא תגזול, מקיף גזילה פשוטה חוטף מידו את הכיס עם כל כספו ונעשה עני מדוכא וכולל גם המכואר בגמ' (ברכות ו) אדם שאומרים לו שלום ואינו עונה עובר על איסור גזל ולומדים זאת מהפסוק (ישעיהו ג) "גזלת העני בכתיכם", איזו גזילה היא זו מהעני, זו גזילת שלום, במושגו זה לא מוכן אמנם בגמ' מבואר שזה כגזל ממש.

מי שיש באפשרותו לעודד ולחזק את חברו שילמד יותר טוב ויעשה גדול בתורה ופוסק בישראל ולא עשה כן הרי זה רצח את ה"גדול" של חברו בחברו, המלכת את חברך בנחת רוח המוכן בלשון מעילה אם לא, גזלת ורצחת את חברך בהנהגתך ודנים שמה על זה, אם האדם כן תביעה במדרגה זו.

אליעזר עבד אברהם, דולה ומשקה מתורתו של אברהם אבינו לאחרים מה אברהם זקן ויושב בישיבה אף אליעזר כן (בראשית רבה

נא. ח) שליט ביצרו כמותו הולך נגד טבעו ונגיעותיו בכל התוקף עד שמוציא עצמו מכלל ארור לכלל ברוך (ילקוט שמעוני אות קט) מ"מ כששוקל אם בתו ראוייה ליצחק או לא, לא גזל, לא עשה מעשה וכל כך נקי בפועל עד שנכנס עי"ז לכלל ברוך מ"מ ההו"א והמחשבה שעלתה על דעתו שיתכן דבר כזה ויש מציאות לחשוב ע"ז קראו עליו חז"ל (בראשית רבה נט. ט) הפסוק (הושע יב) "כונען בידו מאזני מרמה לעשוק אוהב", יש פה מרמה ועושק ועליו אומרים שהוא אוהב עושק ומרמה, כי בדיק שבדק במרמה, למעלה זה כבר נכנס בגדר עושק ומרמה.

בגמ' (יבמות סב) אמרו שנים עשר אלף זוגים תלמידים היו לו לרבי עקיבא מגבת עד אנטיפרס וכולן מתו בפרק אחד מפני שלא נהגו כבוד זה לזה. ולכאורה וכי יש על זה חיוב מיתה? אמנם לפי מדרגתם וגדלותם זה רציחה, וגזילה מן השני את כבודו, מהותו והנאתו - ודוקא לתלמידי רבי עקיבא שדרש (ירושלמי נדרים פ"ט ה"ד וכתורת כהנים ויקרא ט) ואהבת לרעך כמוך זה כלל גדול בתורה להם ורק להם זה חיוב מיתה.

25

The remarks expressed above regarding the broad scope of each of the commandments apply here as well. This prohibition implicitly includes flagrant insults, rumor-mongering, slander, and any association or friendship with slanderers (Targum Yonasan, Abarbanel, Sforno). No distinctions between Jew and gentile are made, as the term ברעך, against your fellow, refers to one's fellowman whoever he may be (similar to 11:1; R' Bachya).

מה בין "לא תרצח" של יהודי לשל בן נח

"לא תרצח" (כ"ג)

בחז"ל איתא (פסיקתא רבה כא) שכאשר שמעו בני עשיו שכתוב בתורה ציווי זה של "לא תרצח", אמרו שאינם יכולים לעמוד בו, וסירבו לקבל את התורה.

צריך ביאור, הלא איסור רציחה כלול גם בשבע מצוות בני נח שבני עשו חייבים בהן בלאו הכי (כמבואר ברמב"ם מלכים פ"ט ה"א)?

ביאר הגה"צ רבי חיים זאב פינקל זצ"ל משגיח ישיבת מיר שאיסור "לא תרצח" של התורה, שונה בתכלית מאיסור הרציחה בו חייב הגוי. שכן אצל גוי מובנו של האיסור הוא רק ליטול סכין ולהרוג את חברו, לעומת זאת "לא תרצח" של היהודי כולל איסורים רבים אחרים, שהרי חז"ל השוו הלבנת פנים לרציחה דאזיל סומקא ואתי חיורא. אפילו פגיעה עקיפה בממון הזולת נקראת רציחה כפי שכתוב בנביא ששאלו המית את הגבעונים (שמואל כא. א) ולכאורה היכן מבואר שהרגם? אומרים חז"ל (ב"ק קט) שהריסת נוב עיר הכהנים בידי שאול גרמה לאיבוד מקור מחייתם של מספר גבעונים שהיו חוטבי עצים ושואבי מים במקום, ועל נזק ממוני עקיף שזוה כל כך כותב הנביא ששאלו "המית את הגבעונים".

לא יפלא איפה שר' יוחנן למד מפסוק זה ש"כל הגזול את חברו שווה פרוטה כאילו נוטל נשמתו ממנו" ועונשו הנורא של שאול ידוע, שבעה מבניו נתלו לעיניו כל (יבמות עט) בנוסף ימותו וימית בניו בגלבווע כעונש על הריגת כהני נוב (ויק"ר כו ז). ברור אפוא שבדרגת מידה זו גוי לא מסוגל לעמוד, שהרי אפילו לאיסור הרציחה המצומצם של בני נח אינו יכול, שהרי נתברך "ועל חרבך יחיה" (בראשית ג. מ) אם כן, ודאי שלא יוכל לעמוד בשום אופן בציווי נרחב כל כך של התורה.

שיחות לספר במדבר עמ' ע"ד

24

R. Munk

If the standards of justice constitute the foundations for society, then love endures as the element crowning this structure. Yet the mitzvah of loving one's neighbor as oneself is not one of the Ten Commandments. Contrary to the social duties which are mentioned in the Ten Commandments, love of others represents the objective, the goal which cannot be subject to a universal command. This is obtained only through the practice of the virtues of charity and goodness to others (Leviticus 19:1-18). The path ascends from justice to love, from law to freedom. To safeguard social justice is the responsibility of the legislator; the virtue of love of others must come from one's heart.

Due to its combined religious, ethical and legal implications, murder includes anything that directly or indirectly causes the death of an individual. The commandment, you shall not kill, includes not only using weapons but also false accusations in court, slander or bad counsel which you know will lead to someone's death, and withholding information that can save someone from certain death (Ibn Ezra).

You shall not commit adultery. The Torah generally refrains from making pronouncements in abstract terms, such as: marriage is a Divine institution and must be kept sacred. Rather, it proclaims a fundamental law with a general orientation. In this commandment, not only are matrimonial relations addressed, but also all sexual morality. Accordingly, the prohibition, you shall not commit adultery, condemns all types of debauchery (Niddah 13b), including prostitution, and procurement (Shevuos 47b). In the opinion of Ibn Ezra, R' Bachya, and others, any immoral indulgence in sensual pleasures is also contained in this prohibition. This view assumes a broader meaning to the word commit adultery, whereas Rashi narrowly defines this restriction as sexual intimacy with a married woman (see Jeremiah 3:9; see the commentary to Leviticus 20:10).

only is the kidnapping of human beings included (as indicated by Rashi), but also the theft of money or other property (see commentary of R' Bachya). R' Rambam commences his treatise on the laws of theft by stating that whoever takes another's money transgresses a prohibition of the Torah, whether it be money taken from a Jew or a gentile, from an adult or a minor (Hil. Geneivah 1:1). Like the preceding prohibitions, this one extends to anything that might promote its violation, such as befriending thieves (Targum Yonasan). This commandment includes also stealing the mind, i.e. misleading or deceiving speech or conduct.

אנו אומרים, אם גדול הדוד היה קורא לכנס כללי, מלוות בפרסום רבתי, והיה עולה על הבימה והכל עוצרים את נשימתם, והוא היה מכריז - לא תרצח... הרי היינו חשים עצמנו נפגעים!

אבל התורה עצמה פתחה פתח להאי פרשתא, מיד לאחר מכן ישנה פרשה קטנה הרגה בכניית המזבח, ושם התורה מלמדת כיצד יש ללמוד ולהבין את הדברים לא תרצח, והדברה לא תנאף. כשאתה הולך לבנות מזבח, המזבח מאריך את חייו של האדם, וברצונך לסתת אבנים למזבח, לא תניף עליו ברזל. איך המדובר דוקא בחרב, או כסכין. כל ברזל במשמע. ומדוע, משום שמארתו חומר מאותה מתכת, ניתן לעצב חרב, וכחרב אפשר להרוג בן אדם, אפשרות זו פוסלת את השימוש בברזל לבניית המזבח. יש כאן נגיעה, זיו כלשהו, בלאו של לא תרצח: "כל מי שאינו עוסק בפריה ורביה כאילו שופך דמים" (יבמות טג ב), "כל המלכין פני חברו ברבים כאילו שופך דמים" (ב"מ נח ב) וזוהי השקפת התורה, שבהלכות פנים בלבו יש משום רציחה. ואף רציון עמוק יש כאן, קשה מאד לפגוע באדם כאשר שומרים על כבודו. אבל כאשר רוצחים את אשיותו בהלכות פנים אפשר כבר לרצחו ממש!

והוא הדין לגבי לא תנאף. נאמר באותה פרשה "ולא תעלה במעלות על מזבחי, אשר לא תגלה ערותך עליו" (שמות כ ג). והכניס הרי הלכו במכנסי בר, ובין עליה במעלות ועליה בכבש יש צמצום פסיעות קטן, ואין איש רואהו, אף לא הוא עצמו, ובכל זאת מוצאת כאן התורה נקודה של חוסר צניעות. קל וחומר, לצניעות בינו לבין עצמו, בן בנו של קל וחומר לצניעות בינו לבין הזולת - וזוהי השקפת התורה על לא תנאף. רואים אנו מה הם מושגי התורה בדברות אלו ועד כמה יש להתרחק מכל אבק שלהן ומכל מיני גרמא ונדנדנד עבבה, ומה נוכל להסיק על עומק הסבר הדברות האחרות.

וכשנעמיק יותר, נמצא הרגשה נפלאה, והנה כתיב (דברים ד י) שתכלית מעמד הר סיני היה "אשר ילמדון ליראה אותי כל הימים אשר הם חיים על האדמה". וכבר הערנו במאמרים הקודמים שתכלית הדברות הוא היראה, אבל יש להבין את הסיפא דקרא, "כל הימים אשר הם חיים על האדמה", מה בא הכתוב להשמיענו בהם. אלא שיש לימוד ליראה כחיים שלא על פני האדמה, למלאכים יש יראה אחרת, בעולם הבא יש יראה אחרת. יראה שכלית כראוי לשכלים נכדלים, נשמות יהמושויות מעסקי העולם הזה. ואמנם, זוהי יראה עליזתה ונשגבה, ונהר דינור יוצא מויעתן של חיות הקודש (תגינה י ב) והמשל ופחד עמו

(איוב כה ב). אבל עשרת הדברות נאמרו כדי להשריש יראה על האדמה, ככל עסקי הגוף בעולם הזה.

ויש להבין, בשלמא מצוות אנכי ולא תשא יש ללמוד מהן יראה וכללי הרגש ודעת. ולא זו בלבד, אלא שהן מלוות את האדם כל הימים אשר הוא חי. אבל מצות לא תרצח היא מצוה מעשית גרידא, ומהו לימוד היראה והרגש שבה, ומכל שכן לכל ימיו אשר יחיה בלי לסור מלכבו. אבל האמת היא, שיש בלאו זה דעת רחבה והשקפה נפלאה על החיים כולם. כי בטעמו של האיסור נאמר "שופך דם האדם, באדם דמו ישפך... כי בצלם אלקים עשה את האדם" (בראשית ט ו) שזוהו הרעיון הנפלא והכלל הגדול שחביב אדם שנברא בצלם, חיבה יתירה נודעת לנ שנברא בצלם (אבות פ"ג מ"ד). ודוקא במעמד הגדול הזה של פנים בפנים דיבר ה' עמכם בהר מתוך האש, בחיבה יתירה שאין כדוגמתה, במעמד זה גילה לנו את סודו בריבויו "לא תרצח". איך שחביב האדם לפנינו שנברא בצלמו, בצלם דמות תבניתו. ומעשה תהא ידיעה זו נר לרגליו ואור לנתיבתו בכל פרטי וכללי החיים כל ימיו אשר על פני האדמה, בין בעניינים הנוגעים לעצמו ובין בעניינים שבינו לבין קונו, ובין באלו שבין אדם לחברו.

לעצמו כיצד, מפורש במסכת שבת (נ ב) רוחץ אדם פניו ידיו ורגליו בכל יום בשביל קונו, ופירש רש"י דכתיב כי בצלם אלקים עשה את האדם. וכן מפורש ברמב"ם להלכה. ואמרו במדרש (ויקרא רבה לז ג) שהלל הוקן נפטר מתלמידיו כדי לעשות מצוה, אמרו לו וכי מה מצוה זו, אמר להן לרחוץ בכית המרחץ. אמרו לו וכי זו מצוה היא, אמר להם הן, ומה אם איקונין של מלכים שמעמידים אותו בכתי טרטיאות מי שמתמנה עליהם הוא מודקן ושוטפן והן מעלין לו מזונות, ולא עוד אלא שהוא מתגדל עם גדולי מלכות, אני שנבראתי בצלם ודמות על אחת כמה וכמה.

ובין אדם לחברו, אמרו בגמרא (סנהדרין נח ב) הסוטר לועז של ישראל כאילו סוטר לועז של שכניה. היינו, למרות שהוא משלם עבור סטירה זו מאתיים זו כמבואר בהחובל (צ א) אין זה מספיק, כי יש כאן ענין של גידוף כלפי מעלה. תראה כמה הקפידה תורה בלאו דלא תלין נבלתו על העץ, שזולולו של מלך * הוא, שאדם עשוי בדמות דיוקנו וישראל הם בניו (רש"י דברים כא ג). וזהו שאמר ר' עקיבא "ואהבת לרעך כמוך" (ויקרא יט יח) זה כלל גדול בתורה. שלא תאמר הואיל ונתבזיתי יתבוה חברי עמי, הואיל ונתקללתי יתקלל חברי עמי, איך נתחומא אם עשית כן דע למי אתה מבוה, "בדמות אלקים עשה אותו" (ב"ר כד

ומוסיף על כך טעם נוסף, כי הברזל הוא חרב, שמחריב את העולם, אשר לכן נקרא חרב, וזה מירושת עשו, שנאוה ה' (עי' מלאכי א ג), שאמר לו יצחק (בראשית כז ט) ועל חרבך תחיה, לכן לא יובא בית ה'.

ראיתי בזה דברים מראש ישיבת פוניבז', הגאון רבי דוד פוברסקי זצ"ל (שמרו דעת פ"ר וירא. ועוד). שנתעורר לתמוה: נכון שה' חרב' מחריב את העולם, ולכן זה שמו נאה לו להקרא חרב. מלשון חורבן, אבל 'ברזל' כשלעצמו הרי אינו מחריב. דוקא כשהברזל כבר נעשה חרב אז הינו מסוגל להחריב. אם כן מדוע אסור להניף 'ברזל' על המזבח כדי שלא יונף המקצר על המאריך. הרי לא ה'ברזל' הוא המקצר אלא ה'חרב'?

ויתירה מכך.

הרי לאמיתו של דבר גם לא החרב הוא זה שמקצר ימים, אלא האדם שמשמש בחרב הוא המקצר ימים. החרב עצמו אינו יכול לעשות כלום. אם כן למה נקרא הברזל או אפילו החרב 'מקצר ימיו של אדם', מה שגורם לו להיאסר מלהיות מונף על המזבח?

אכן - אומר הגאון רבי דוד זצ"ל - ההסבר לכך הוא זה.

למרות שנכון שהברזל עצמו אינו מחריב ואינו מקצר, יש בו בכל זאת 'ריח' של חורבן, 'ריח' של מקצר ימים.

בגלל ריח זה אמרה תורה 'אם מזבח אבנים העשה לי לא תבנה אתהן גזית', כי גם ריח של חורבן מספיק לאסור בגללו את השימוש בברזל עבור המזבח.

הקפדת התורה אינה על רציחה ממש בלבד, אלא כל דבר שנוסף ממנו ריח של רציחה, גם אם אינו רציחה ממש, ו"עם שמעקט נאר פון רציחה!", הינו פסול ולא מרובה. כל נדנדו של רע צריך להיות מורחק לחלוטין.

באו לקבל התורה דיבר אליהם הקב"ה אודות דברים שפלים ביותר - לא תרצח, לא תנאף, לא תגנוב, לא תענה ברעך עד שקר. וכי זה מה שצריך לומר לבעלי מעלה?

נדמה כי התשובה היא כפי שנתבאר אסור להניף ברזל על המזבח מפני שהמזבח הוא מאריך ימים והברזל אף שאין בו אלא 'ריח' של רציחה' הינו מקצר ימים.

בתוספתא (שם) למדו בזה קל וחומר, 'מה אבנים שאינן לא רואות ולא שומעות ולא מדברות, על שמשלילות שלום בין ישראל לאביהן שבשמים אמר המקום יהיו שלמים לפני בני תורה שהן שלום בעולם על אחת כמה וכמה שיהיו שלמים לפני המקום'. אסור שיגיע אליהם אפילו 'ריח' של רציחה'.

על כך הוזהרו מקבלי התורה 'לא תרצח'. לא על רציחה ממש, אלא על ההתרחקות וההיזהרות מכל 'ריח' של רציחה'.

* לדוגמא, אם שומעים את המאורעות בארץ ישראל וממשיכים הלאה כאילו לא אירע כלום, נעשים אדישים לשפיכות הדמים. זהו ריח של רציחה.

עסוק לנעול מנעלו, וביקש ממנה לחכות רגע עד שיסיים. אמר לו רבי שמעון, הרי אמרה תורה (שמות כב. כב) אם ענה תענה אותו, אחד עיני מרובה ואחד עיני מועט, ומה כתיב אח"כ (שם. כג) והרגתי אתכם בחרב.

נתייבשה דעתו של רבי ישמעאל ואמר: ניהמתני רבי!

דברים נוראים.

הרי להיות בביתו של רבי ישמעאל כהן גדול ודאי היה לאותה אלמנה לכבוד ולעונג. מתי כבר היה לאשה פשוטה הזמנות להיכנס לביתו של הכהן גדול? אין ספק שכאשר נדמנה אצלה איזו שאלה ובאה לשאול את רבי ישמעאל, והוא ביקש ממנה להמתין רגע, היה זה אצלה העונג הגדול ביותר, שתוכל לשהות עוד קצת בביתו, מספר דקות נוספות.

* אף על פי כן ירדה תורה לסוף דעתו של אדם, שבתוך תוכה היה לה בהמתנה זו גם איזה צל של אי נעימות.

זו היתה כבר תשובה מספקת עבור רבי ישמעאל, הוא תהה מדוע נידון ליהרג כשופכי דמים, אך משנזכר במעשה זה הבין מיד שזה התירוץ לשאלתו.

כך מסביר זאת הסבא זצ"ל, בצורה שרק הוא מסוגל היה להסביר.

* גרימת צער כל שהוא לאדם יש לה בשפת התורה שם של שפיכות דמים. נגיעה ברגשות של הזולת, לפי גודל מדריגתו של רבי ישמעאל כהן גדול, היא בגדר רציחה תורנית, ו"א תורה דיגע לא תרצח". היא נכללת באיסור לא תרצח שהתורה דורשת מרבי ישמעאל, עד שאם נכשל בכך פעם, הבין רבי ישמעאל שאכן מגיע לו ליהרג כרוצח.

שפיכות דמים בשפת התורה

בדומה לזה רגילים אנו להסביר בפרשת עגלה ערופה, אף מה שאמרו זקני העיר בשעת העריפה, ידינו לא שפכו את הדם הזה ועיינינו לא ראו (דברים כא. ז), וביארו חז"ל (סוטה לה. ב) וכי תעלה על דעתך שביית דין שופכי דמים, אלא לא ראינוהו ופטרונוהו בלא לוייה, הא אם ראוהו ולא לווהו מעלה עליהם הכתוב כאילו שפכו דמים.

לכאורה הדברים תמוהים, וכי בגלל שפטרו אורח בלא לוייה ייחשב להם כאילו שפכו דמו?

* אך ההסבר הוא, כי מה שלא לווהו מראה שלא החשיבו אותו, אלא אדרבה, זלזלו בערך חשיבות החיים שלו. כתוצאה מכך ירד ערך החיים שלו גם בעיני עצמו, ולכן כשבאו עליו לסטים להורגו, לא היה לו את האומץ הנדרש להלחם עמם בשביל להציל את חייו, לפי שלא העריך כל כך את חשיבות החיים שלו. נמצא אם כן שע"י שפטרוהו בלא לוייה גרמו במעדת מה למיתתו.

ח ועייני דרך ארץ שלימדה תורה, שידבר האדם עם חברו כפי שהקב"ה דיבר עם משה רבינו ע"ה (מ"ש ביומא ד ב) כולם יסודם כבוד צלם האלקים שבאדם. ובין אדם לקונו, מחייב צלם האלקים את האדם להתדבק בקונו, וכמפורש בגמרא (סנהדרין סה ב) אי בעו צדיקי - ברו עלמא, שנאמר "כי אם עוונתיכם היו מבדילים ביניכם ובין אלקיכם" (ישעיה נט ב) ופירש"י, הא אם לא היו בהם עוונות אין כאן הבדלק³, והו לימוד עמוק של עצם הידיעה "כי בצלם אלקים עשה את האדם", שהוא שורש הדברה של "לא תרצח".

וכשם שהתורה סיימה פרשה זו של מתן תורה בציווי של "לא תניף עליו כרזל" כדי להעמיטנו על עומק הדברה של "לא תרצח", כך כל אחד ואחד מאתנו, בבואו לברך ברכת המזון מצניע את הסכין כי השלחן כמזבח (ברכות נה א) והמזבח בא להאריך ימיו של אדם והסכין בא לקצר ימיו, ואסור שינוף המקצור על המאריך (תנחומא יתרו יז) ובברכת המזון לא יראה המקצור (כמבאר בשלחן ערוך או"ח קפ ה) כדי להזכיר לעצמו בפועל ובתדירות עד מה מאוס הברזל שבנגיעה כל שהוא הוא מחלל את המזבח, ואל לו להראות על השלחן הדומה למזבח, ומה יבא להתכונן בגדלות האדם הנבאר בצלם וישכיל בחיובו למקום ולעצמו ולחבריו, למען ילמדו ליראה את ה' כל הימים אשר חי על הארמה.

טעם נוסף שהוא כשופך דמים משום שצער החלבנה מר ממות.

המלבין אף חמור מרוצח בבחינה מסויימת, משום שהרוצח מכיר בחטאו ונפשו מרה עליו והוא שב ויש לו חלק לעולם הבא, ולעומתו המלבין פני חברו אינו מכיר בחטאו ואינו שב ואין לו חלק לעולם הבא.

הלבנת פנים

לרץ כפי

פתיחה

הלבנת פנים היא איסור שהומרתו נוראה. תזיל תיארו במילים ברורות מהו סופו של הרגיל להכשל בו: יורד לגיהנם ואינו עולה, ואין לו חלק לעולם הבא. מתוך השלושה שאינם עולים מהגיהנם, שניים מהם קשורים להכלמת חברו: מלבין פני חברו ברבים, ומכנה שם רע לחברו. וגדולה מידה טובה ממידת פורענות, שהנזהר מהלבנת פנים שכרו עצום לדורי דורות. צא ולמד ממעשה הגבורה של רחל אמנו שמסרה את הסימנים לאחותה כדי שלא תתבייש, וזכות זו היא שעמדה לנו יותר מכל לצאת מן הגלות.

הלבנת פנים היא להרבה פוסקים בבחינת ייהרג ואל יעבור הלכה למעשה, משום שהיא בכלל אבזרייהו דשפיכות דמים, פשוטו כמשמעו ממש.

הלבנת פנים - פרק א

בצנעה

ז. איסור הלבנת פנים קיים גם כאשר הוא מביישו בצנעה שלא בנוכחות אחרים, וכל שכן כשמביישו בפני אחרים שאז הבושה גדולה יותר.

* גם כשהמתבייש נמצא לבדו, ואין איש רואהו, אף לא האדם המביישו, אסור לביישו.

* ראובן דיבר בטלפון עם שמעון ואמר לו דברים קשים ומביישים. ראובן עבר על האיסור 'לא תשא' ואיסור 'לא תגזל' משום שבייש את שמעון וגרם לו צער. האיסור קיים למרות ששמעון נמצא לבדו ואיש לא ראהו בבשתו.

* אדם ששלח מכתב קיט וכתב בו דברים שגרמו בושה לחברו, עבר על האיסורים הנ"ל למרות שמקבל המכתב קרא אותו בחדרי חדרים.

דומה לרוצח

ט. "כל המלבין פני חברו ברבים כאילו שופך דמים" רמ"ט המלבין פני חברו דומה לרוצח באופן מעשי, משום שאדממות פניו מסתלקת ובא במקומה חוורון ופניו כמת, וזה דומה לרוצח ששופך את דמו. מעשה זה נחשב לאבזרייהו של שפיכות דמים, ומטעם זה הוא בכלל ייהרג ואל יעבור, כאשר אבזרייהו של עבודה זרה, גילוי עריות ושפיכות דמים.

* האבן עזרא מסביר שרציחה שייכת בכמה אופנים. ישנה רציחה ביד, רציחה ממש, אך יש גם רציחה בלשון. לפעמים במילה אחת אפשר להרוג אדם.

אמת שקשה למצוא יהודי שרוצח ביד, אבל מה עם רציחה בפה. אפשר להתנהג כיהודי טוב וכשר ויחד עם זאת להיות חלילה רוצח!

על כך הזהירו ישראל במעמד הר סיני - 'לא תרצח'. לא די במה שאדם לא רוצח בפועל, אלא עליו להיזהר גם מכל שייכות עם רציחה. אסור לו להתחבר או להיות שותף עם רוצח. אדרבה, עליו למחות, להוכיח, ולדאוג שלא יהיו רוצחים בקרב ישראל. אם הוא מעלים עין מכך, הינו נחשב שותף לעושה הרע.

אדם צריך להתרחק כמטחוי קשת מכל ריח של רציחה, כי אף אם הוא עצמו אינו אלא 'רוצח למדני', ו"א לומדישער רוצח", הרי שבניו כבר עלולים להיות 'רוצחים פשוטים' חלילה.

על כל זה מסיים התרגום יונתן - 'ארום בחובי קטוליא חרבא נפיק על עלמא'. זה הוא הסבר שונה מדוע יש מלחמה בעולם, הסבר שלא כתוב בעיתונים. כאשר קיים אצל כלל ישראל התרשלות בחומרת עון הרציחה, כשמדריגת זהירות משפיכות דמים יורדת, אז חרב בא לעולם רח"ל.

heart of David his father, the heart of *beis din* and the heart of Israel — three spears were thrust into his heart, as it is written, "And he took three spears in his hand and plunged them into Avshalom's heart."⁴

Genaiyas da'as is a *d'Oraisa*,⁵ and is included in the mitzvah "You shall not steal."⁶ If no monetary loss is involved it is a *d'Rabbanan*.⁷

41

11.5

Fooling someone is in certain ways worse than stealing their belongings, because by fooling him you are placing a false perception into his mind, which is the supreme characteristic of a human being.¹⁴ Hashem punishes more severely for fooling someone than for stealing his money, for stealing his money is not as bad as stealing his body (i.e., his heart or mind).¹⁵

11.6

Cheating in business is also a violation of *genaiyas da'as*, among other sins.

◇ If you are selling a house or a car and something is wrong with it, and the buyer cannot know unless he is told, you are obliged to tell him. If you do not tell him, you are in violation of both *ona'ah* (cheating) and of *genaiyas da'as*.

42

Acting with extreme piety in public, but not in private, is *genaiyas da'as*,⁸ but is a *d'Rabbanan*.⁹ However, this is also the sin of flattery.

It is naturally easier to act somewhat more piously in an atmosphere that lends itself to more righteous behavior, and this does not constitute *genaiyas da'as*. It only becomes *genaiyas da'as* when this is purposely acted out in order to create a false impression. Often, nobody will know other than Hashem.

11.8

Even one word of *genaiyas da'as* is forbidden. Your speech should be honest, your spirit correct, and your heart pure from all vice and deceit.²⁰

45

* אם אנו רואים אצל המזבח, שאם נוגע בו אפילו ריח של רציחה בלבד, גורם בכך שלא יוכל המזבח לבצע את פעולתו, להאריך ימיו של אדם, הרי כל שכן בני תורה שצריכים להבא ללמוד לעולם, אסור שיחיה בהם שום ריח רע מכל הדברים הנזכרים. כאשר נישמר מכל גנה שהוא בגדר ריח של חטא, נביא כפרה לכל הדור, ובזכות זה נזכה לראות ישועות בציבור.

ועוד תירוץ אחד עיקרי ויסודי בהבנת צו התורה לא תרצח. הצו אכן קורא ומופנה לכל אדם באדם הוא. לכל איסור יש פנים רבות, דרגות שונות ורובדים רבים זה למעלה מזה. כל אדם נמדד לפי רמתו, ונענש בהתאם למדרגתו, יש גנבה לפי פרמטרים הלכתיים מקובלים, ויש גם שעונשה בצדה ככתוב בתורה, ויש גם גנבה עדינה יותר, שבית דין של מטה לא דנים בה ולא מענישים עליה, למשל גניבת-דעת שהיא איסור דאורייתא.³⁸ ויש גם הידורים של בעלי המוסר באיסור גזל, כגון האיסור לעמוד בפתח הדלת ולמנוע אויר צח מהנוכחים בחדר. כך לגבי כל איסור, ולגבי האיסור "לא תרצח". מעבר למעשה רצח כפשוטו - שפיכות דמים בפועל - ישנם עוד שני איסורים שחז"ל משווים אותם לרצח, כך שאם יש מי שנרמה לו שהוא חף מאזהרת לא תרצח כפשוטו של מושג, ודאי יש לו להיזהר בשני הלאוים האחרים של "לא תרצח".

43

ריח של גניבה

כמו כן על איסור לא תגנוב מתרגם יונתן בן עוזיאל: עמי בני ישראל לא תהוון גנבין, לא חברין ולא שותפין עם גנבין, ולא יתחמי בכנישתהון דישראל עם גנבין, דלא יקומון בניכון מן בתריכון וילפון לחוד הינון למהוי עם גנבין, ארום בחובי גנביא כפנא נפיק על עלמא.

סתם יהודי בודאי אינו גנב ממש. אבל יש גם ריח של גניבה שצריך לזהר ממנו. * בגמרא (בי"מ כד, א) מבואר מה זה גנב. מן זוטרא חסידא גנב לו גביע של כסף והוא חיפש את הגנב. בתוך כך ראה את אחד מכני הישיבה שמגנב ידיו בבגד של חבריו, נענה ואמר זה הוא הגנב, שלא איכפת לו ממון חבריו.

לפעמים אדם מורה היתר לעצמו וחושב שבשביל מטרה טובה מותר לו אולי לגנוב, אבל מה יהיה עם הילדים שלו? הוא גונב בהוראת היתר, אבל הם כבר יהיו גנבים פשוטים, בלי שום הוראת היתר.

44

ריח של עריות

על דרך זה מתרגם יונתן בן עוזיאל את האזהרה של 'לא תנאף': עמי בני ישראל לא תהוון גיורין [נואפים], לא חברין ולא שותפין עם גיורין, ולא יתחמי בכנישתהון דישראל עם גיורין, דלא יקומון בניכון מן בתריכון וילפון לחוד הינון למהוי עם גיורין, ארום בחובי גיורא מותא נפיק על עלמא.

לכאורה גם זה תמוה. מה צורך יש לדבר עם מקבלי התורה שלא יהיו ביניהם נואפים? הרי זהו דבר שאין להם אליו שום קשר.

אך התשובה היא כאמור. נכון שאין בכלל ישראל נואפים ממש, אבל הרי יש כל מיני סוגים של זנות. יש זנות הפה, זנות העינים והאזנים, וכיוצא, כמבואר במסילת ישרים (פרק יא).

כל זה הוא הריח של עריות שצריך להתרחק ממנו בגדרים וסייגים שונים. * לדאבונינו ישנם בתים כשרים בישראל שמכניסים חומרי קריאה זרים, 'מגזינים' של גוים. לא יאומן כי יסופר. גרוע מכך ישנם בתים די טובים המכניסים כלים שניתן לראות בהם כל תועבות שבעולם. נורא נוראות. מה יהיה עם הילדים שלהם?

לנו נדמה שאין לנו שייכות לכך, אבל ההיפך הוא הנכון. מספרים על המשגיח מ'פוניבו' הגאון רבי יחזקאל זצ"ל שכאשר הגיע לראשונה לארץ ישראל בשנת תרצ"ד, לשמש כמשגיח בישיבה בפתח תקוה, נכנס לבית המדרש וראה את הבחורים לומדים בלי חליפה, שהרי בארץ ישראל חם ביותר כידוע. נענה ואמר: 'אם מורידים את החליפה בישיבה בפתח תקוה, מי יודע מה נעשה ברחובות תל אביב!' והוסיף שאם לא ילבשו את החליפות, הוא עוזב את הישיבה ואינו מקבל על עצמו את המשרה.

כאשר רואים ירידה בענינים של זנות, ענינים של עריות, צריך לדעת שהירידה מתחילה מלמעלה. אם אצל בני תורה חלה ירידה בענינים אלו, מי יודע מה קורה ברחובה של עיר.

* כמה צריכים לזהר מעון ניבול פה. כמיוחד בני תורה חייבים להיזהר בכל מילה היוצאת מפיהם, שלא לדבר שום דיבור שאינו ה'פן.